

DIERREDIBME

Filmma: <https://vimeo.com/729624138>

Diehtobielle oahpponævo birra: <https://www.e-skuvla.no/yj/product/demokrati/>

Gå la tiemájn barggam, de dån

- reflektierim la *dierredime* ja *illastime* moallánagáj birra
- diedá mij seksualalasj illastibme le
- diedá manen la nav mávsulasj subtsastit, jus illastibme dáhpáduvvá, ja gesi máhtá subtsastit
- diedá máhttelis la oadtjot viehkev
- diedá mávsulasj la biedjat bágojt ájádusájda, dábdojda ja dagojda
- vuojná majt ráddnavuoda aktijvuoda nuppij merkahi ja reflektierit majt máhttep ráddnan dahkat, jus oadtjop diehtet dierredime jali illastime birra

- vasedam la állessjattuga máhtti ságastallat dáj tiemáj birra ja jut duosstu oahppijt jali nuorajt, gudi dakkár ássij birra subtsasti
- oahpástuvvam gáktu muhtem, guhti le dierredimev jali illastimev vasedam, dábddá sán la
- árvustallam kritihkalahttjat li gus gáldo luhtedahte ja relevánta
- liehket barggam tjiengombargujn

Ávddåla filma gæhttjama:

Dágástalå dáj reflektierimgatjålvisåj nuppijn oahppijn jali ålles klåssan:

1. Majt diedå dierrediddje-moallånagå birra?
2. Majt diedå illastime-moallånagå birra?
3. Manen – duv vuojno milta – såme birrasijn li stuoråp dierredime ja illastime lågo gå ietjå birrasijn?

Filma mañjela:

Dágástalå dáj reflektierimgatjålvisåj nuppijn oahppijn jali ålles klåssan:

1. Mij la duogåtjin dasi, jut Vuona ulmusjrievtesvuodat institusjåvnnå (NIM) diedet, såme birrasijn li dierredime ja illastime?
2. Árvvalatta filma tiemåv ietjat bågoj. Reflektieri gåktu le gåvnnat åjådusåjt, dåbdojt ja dagojt, ma guoski dierredime ja illastime tiemåjda?
3. Vuojnni filman, rabåsvuohta le måvsulasj åssje. Mañjemus jagijt li moaddåsa ietjasa våsådusåjt åvddån buktåm. Makkir merkådus ietjådjida le danna gå sij subtsasti ietjasa våsådusåj birra?
4. Gåktu máhttå nannit viehkkeapparåhta giella- ja kultuvrramåhtudagåv, vaj dat luluj doajmmat buoremus vuoge milta?
5. Gåktu máhttå guottoj ja diehtujuohkemijn barggat såmegiellaj, vaj såme månå lunun oahppat råjåjt biedjat, rubmaha ja seksualitiehta birra ietjasa giellaj?

Reflektierim-/dágástallamtiemá ja tjiengodimbargo/fáhkaartihkkala oajvvadásá:

1. Guoradalá dájtt moallánagájt filma diedoj vuodon: dierredibme, illastibme.
2. Árvvalatta dájtt sitáhtajt, májt HNIR ávddán buktá tiebmádiedadásán “[Vold og overgrep i samiske samfunn](#)”, mij 2018 gárvváni. Lágá sitáhtajt – makkir duogásj ja tjuolmma le iesjgeŋga sitáhta duogen?
 - a) *“Nav guhkev gá dierredibme dáhpáduvvá sáme nissunijda, de dat dássjit ájnegis ulmuttjij rievtesvuodajt ja sijá máhttelisvuodajt ávddánit. Nav guhkev gá dierredibme dáhpáduvvá álmáj jali nissunij vuosstij, de dat gátsat sáme sebrudagáv ja viessomvuoge ávddánev. Ep máhte ávváns dav dáhkkidit” – Aili Keskitalo, Sámedikke ávdep presidænnta, VSR*
 - b) *“Sáme sebrudagá hættuui ietja dábdástit, dajn li illastime ja dierredime hásstalussan. Gá dat la dagádu, de la dárbbo ulmusjlasj ja ruddálasj fámojda. Dajt ássijte hættu aktelt tjalmostahttet bájkálatattjat, ja viehkeapparáhtav dárbahit dajda gudi li illastimev ja dierredimev gierddam ja dajda gudi li dajt dahkam. Álmá hættuui lájddástit buorre ávddágávván.” - Biret Elle Láilá, Laila Somby Sandvik*
 - c) *Hættup dierredimev dájdadit Sámen histávrrálasj aktijvuodan, sosiála- ja politihkalasj aktijvuodan ja álgoálmukaktijvuodan. Gáktu le dárojuhttem vájkkudam midjij moatte buolvaj ájge, gáktu dálásj vásáduvá nuppástimen vájkkudi, tjabu struktuvralattjat ja ulmuttjij gaskan, dánna ja dálla? Fámódissuoda dábdám ja dierredibme álu manni giehtalakkoj, ja mij dárbahit diehtet mij dálásj sebrudagán dahká, jut tjabu guoradallam ja dierredibmestatistihka vuosedi dat la stuorra sebrudakgássjelisvuohhta miján? – Gunn Hætta, SÁNAM jádediddje*
3. Fáhkaartihkal:

Tjielggi makkir tiemá vuollebiele ádasartihkkalijn li, ja árvusta tevstajt ja daj tjállij áskáldissuodav, etosav. Tjále dan vuodon fáhkaartihkkalav.

Galga gáldojt lahkanit kritihkalasj lahkanimvuogijn, «ETOS-modellajn», mij máhtta aneduvvat viehkkenævvon gå tjállev ja tevsta áskáldisvuodav árvustallá. Ja de galggabihtit gáldojt parafrasierit ja referáhtajt dahkat, ja dajt árvvaladdat, ja dan baktu gávnnat artihkkalij motijvajt. Tjállembarggo galggá lårpan årrot aktiduvvam tæksta (sammensatt tekst), manna le gálldo-adressa ja girjålasjvuohtalissta.

Tjielggi tiemáv “Dierredime ja illastime sáme birrasijn” artihkkalijn dánna vuollelin gånna dajda li svålldasa. Árvustalá tevstajt ja daj tjållij áskáldisvuodav.

Artihkkala:

- Pål Hivand (2018): https://www.nrk.no/sapmi/_-tausheten-er-et-signal-om-at-vi-som-folk-aksepterer-vold-og-overgrep-1.14278388, NRK Sápmi 5.11.2018.
- Eline Grønvold (2022) [Hvordan kunne overgrepene i Tysfjord skje? Denne dokumentaren gir deg noen av svarene. - itromso.no](https://www.itromso.no/dokumentaren-gir-deg-noen-av-svarene) Filmma “Tystnaden i Sápmi/The Silence in Sápmi”, árvustallam iTromsø 21.1.2022.

Oajvvadus gåktu klåssalanján barggat:

Árvustallit gáldojt ETOS-modellajn.

1. Barggit gáldoj ja referierijit.

- a) Tjållit guokta gárgadisá genga vuollebajelttjållagav vuollåsasj tevstan, vaj åvddån buktebihtit tækstabiehke oajvvesisanov.
- b) Rievddadit gárgadisåjt aktan gárgadissan, mij vuoset mij tevsta ulmme le.

2. Tjållit tækstaj gáldojt (njuolgga- ja iehpenjuolggositåhtajda ja dahkit girjålasjvuodalistav.

- a) Tjållit gáldojt tækstaj, tjabu njuolggositåhtajt ja parafråsasj manjebællåj
- b) Dahkit girjålasjvuodalistav ja tjållit gáldojt dasi.

3. Dahkit nuorajda plakáhtav, man tiebmá le “Dán máno varresvuodabágo”, ja majt Sáme varresvuohtajuogos/Samisk helseteam máhttá psyhkalasj varresvuoda birra adnet Instagraman? Gávnadihtit hiebalasj tiebmágilkkurijt, ma gávnadusáv bákhti. Máhttebihtit inspirasjávnnán adnet Sáme varresvuohtajuohkusa Instagram-poasstimijt.